Førsteblad

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 80

Fylke: Sör Tröndelag

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Vinje

Emne: Husroad – Kjerrings road

Bygdelag. Hemne

Oppskr. av: Guri Lomundal

Gard: Vosslia

(adresse): Vossli Vedhus T.heim

G.nr. 125 Br.nr. 2

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Begge dele

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1 Ja det var skifta myckje!
2. Folk visste nok at nervefeber og anna „sott" var smittsam. Men det var vanskeleg aa finne boteroader. Folk brukte aa röjk med tjerre i huse. „Tjörrorøyk" kunde fylle huse slik att alle laut trekk det aat seg mer og mindre. Tjorro li ei lita gryte som ein tente poa aa lett det stoa aa brunne i timevis poa ein lagleg stad inne i huse. Ellers er det gammel tru at den som röjkte eller togg tobakk, var mindre mottakeleg for all slags smitte.
Alle vaksne mannfolk og mange kvinnfolk röjkte tobakk i gamle dagar.
3 Ja mange slags medisiner hadde folk gjömt. Mot frostskade og brandsaar var svine=gall beste roada. Mot feber var Bringbærsaft bra. Aa kalde omslag.
Mot kikhoste varm koka mjölk med peppar og sokker li. Grankvoesalve vart bruka for saar. Grankvoe-samen med feit var koka til plaster. Brennevin med töit kamfer vart bruka i ymse höve. Aa soa nokko dem kalla Fransk=brennvin. Varm lala poa varme ullkluta, vart og bruka mot hoste og forkjölelse. Hadde ein Terpetin i den bredde

15639

talgen, var det bra. Aa brenne Tein=kristar slik at det laga röyk, var og ei raad.
4 Trur ikkje at det helst var paa störe gardar dei ha slik medis. Kunde gjerne vera ei plass-kjerring som samla paa slikt, om no ha vell til det. 5 Det var vanleg aa hjelpe med slike medisiner der det trongst. Aa eit eller anna i vederlag, skulde folk ha, for slik hjelp. Men eg trur ikkje det var vanleg aa forlange" betaling for slik hjelp. Kanskje – presten eller jordmora ha ein eller annan medisin Men det veit eg ikkje. Ellest er just ansatte jordmödre nokko som kjem i seinare tid.
6 Ska prövo aa svara saa godt eg kan.
7 Treak er det sommo som Lakris. Det var vanleg aa koke opp vatten, aa blande Treak og sukker helst Kandis til ein laug. Bra mot hoste og forkjölelse.
8 Jau eg har haurt om at folk kunde faa kjöpt Djevelsdrekk paa apoteket. Men ei ikkje sikker paa kva dom bruka det til.
9 Helst ein eller annan interesserte. Kanskje helst ein einstöing, som kanskje ha god tid. Men at gamle koner som hadde lang erfaring for sjukedom gjorde paa all slags urter, er ei kjent sak.
10 Aa gjom det i blærer eller slike lerredsposer trur eg var vanleg. Det skulde gløggskap og eit godt minne til aa vetta kva koar sort skulde brukast til, naar ein veit at berre faa kunde skrive!
11 Da kalla ein det Apotekkervaror!
12 Kunde kanskje hende dei kjøpte eit og anna av ein kramkar – Gjikkungar var bruka slik kring 1890 og för. Valla korr veit eg ikkje koarar.
13 Skrivne medisener var det lite av. Det var helst muntleg. Det laut vera gløgge og sam-

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
15639

velspölle folk som handsama slike ting. Åa dem sto högt i folks omdöme. Lesa vanleg handskrift var det som sakt, for som kunde.
14 Jau det fantest kansje „Doktorböker". Men eg kan med min beste vilje ikkje seie for-fattarnamn. Har alder sett ei slik bok. Men veit at det fantest.
15 Ska pröv åa fortel om hjelperaader i barns-nöd. Noar det gjik tvalt med födsla, sette dem kvinna over ei varmvoss bötte. Den dampen som ho da fik i underlive, skulde lette födsla. Ellest spela „overtrua" ei stor rolle kring ei barnefödsle. „Trelsaron vart född poa straa han og", sa ho gamel = Ragnhild Odden, da nobinga dotter si til aa legg poa ein halmvisk i det kalde golve. Ho var redd at barne vart född i sengen! Alder spela overtrua sterkare inn, enn kring eit nyfödd barn. Ein ljosbrann i vaskar-vatne aat barne. Åa stoal og songbok i vogga. Åa noar ein slog ut vatne etter vaskinga skul-de ein slokke ein ljös=brann i vaskefate. Åa soa spytte „Tvi" för ein slog det ut. Dette tok först slutt noar barne vart döpt. Da ha di onde aander inga makt lenger. Det er som gudstru og overtru goar jamsides. „Nia (hedningen) / kvar, ska alder toa gara goa". Först noar bar-net var kristna, kunde mora goa dit ho vilde. Dette har eg etter bessmor mi, som baade trudde poa det og levde etter det. Ho ha sju barn. Ho heitte Guro Henriksdatter Södal f. Lenes född 1821 Det var vermor hennar som lerte ho all om barnestell. Ho heitte Marit Nilsdatter Södal f. Barkald. Född kring 1790.

II Bygdelekjarar.

a. Lækjarar: Var baade kvinnor og menn.
Ei kvinne vil eg nemne: Gjertrud Ols-

15639

ETNOLOGISK GRANSKING

datter Berg. Ho kom fraa Medala og vart
gift med Johannes Berg i Hemma. Hö ha all
slags medisin, baade Appetikkervarör og slike
ho laga seg sjöl. Hö dreiv alder med nokko
slags magi. Trødde knapt paa nokko slikt.
Ho var nöklem og grei i all si ferd. Ho reiste
ofte lang veg for aa hjelpe sjuke. Ja ho vart
og spurt tilkoads noar det gjall kröker.
Ho grödde skjygge svar. Ho kurerte verk. Ho kom
aa passa folk som laag i lungebrand. Ho stelte
om nervöse folk. Kort sakt: Ho var sjeldan
dyktig. Aa folk sette ho högt. Hö døde kring 1880.
16 Baade mann og kvinnor
17 Trür knapt det ha nokko - med större eller
mindre, vikan gard eller alt.
18 Eg har alt nemnd ho Gjartrud Berg som
var innflyttar. Men det var ikkji alle.
19 Ja eg trür di fleste begjynte som ung.
20 Ja likegran arveleg trür eg slikt var.
21 Trür ikkje eg har hoirt nokko sers om det.
22 Ja det er sakt om han Tron Kaarmo i Orkdala,
at han helt paa aa selle livet til i Diftund,
at han da kurerte seg sjöl med ei penslting
i halsen, - trür det var med Djyvelsdrek.
Etter dette reiste han rünt aa kurerte andre.
Han lerde opp to hemmveringar i dette faget.
Jon Jösteinsen Stolomo, som mest lenge ha
virka som kvaksalvar. Aa soa Eerik Eriksen
Berg. Men han dreiv ikkje med anna kvaksalvering.
Har og hoirt om ein Fredrik Olsen
her fraa gaarda (Vasslia) som kurerte seg sjöl
i lungebetendelse. Sia var han paa pletten
noar andre fikk den sjukdoman. Men han
dreiv heller alder med anna kurering. Men
kansje fortel om kor di kurerte Lungebetendelse:
Varme omslag over brjöst og rygg, helst med
varm graut koka av höy-frö eller og av

15639

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

groft havremjöl. Naar dette vart for stritt
for den sjuke, kunde di bruke varmvatsom-
slag imellomat. Aa soa nokka blanda med
ett=lilegraa Terpentin. Var ikkje haurt om
andre raader mot denne sjukdomen. Kunde
kansje vera aareslating i visse kritiske höve.
23 Var vist bere gjlerst fra som ha slik kock-
salvering som gjekje. Det vart for mager aa
leve av.
24 Det var ulovleg aa forlange pengar for
slik hjelp. Men det var for bra folk ei
aarsak aa lönne dem godt. Men hos
falligfolk fik dem sjölvsakt ingenting.
Men eg har alder haurt om at dem ikkje
hjelpte dem som ingenting ha for det.
25 Distriktslekjarne saag til vanleg ikkje
med blide augo paa slike sjölvlerde
folk. Soa nokko samarbeid har eg alder
haurt om.
26 Ja det kunde vel hende. Det var ikkje til
aa unngaa at det dem gjorde kunde miss-
lukkast somti. Aa da fik dem nok kritikk.
27 Eg veit ikkje om det i vor bygd.
28 Di vere kan eg ikkje gjeva nokkor
opplysning her.

B. Lekjeraader og lekjekurar.

29 Grankov. Sineaplanten mot „Naalill"
eller helvetesild. Sinea kallast ellest i
bygdespraake „Naalill=gras." Soa var det
Jeilaklaugras. Thee av dette, skulde
reinske ureint blod. Naar blode var ureint
vart det stykt utslett her og der paa kropp-
pen. Jeilaklaurotde skulde sin og drikk, om
ein vilde bli for tjukk og feit. Soa var det
lusehattgras. Saug av det drap luj.

15639

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Soa var det ikke av ein hoggorm. Det vart sett paa brennevinsflaskor. Aa det hjelpte mot soar og verk. Svinegalde var og bra for soar. Spansk peppar som dem kjöpte paa apoteket vart slept paa brennevinsflaska. Bra for forkjölelse og hoste. Om ein slog seg slik at det vart ein kul skulde ein legg kalt staal over: helst ei knivegg. Da fall „Kulen" bort. Dette var slett ikkje magi!
"For sjuke og veike born, bruka dem sjöbad. gjerne 3 torsdagskveldar eller ein annan — Det hjelpte og med soa = hjerre paa foarse og sprukne hender. Varm mjölk blande med peppar hjelpte mot forkjölelse. Aa soa aa sett fötene i varmt vatten.
30 Ja eg trur dei samla emnene sjöl.
31 Alt etter som emne var. Alt moatte törkos godt for aa stoa seg.
32 Jau det gjorde baade kvaksalvara og andre. Serleg var einbærolje mykkje bruka. Aa soa nokko dem kalla for Rigabalsam. Aa Nafta Kamfer og Terpentin. Aa plaster dem kalla Spansk-Fluo. Det vart bruka mot rikktig hard halssjukdom. Aa soa var det brennevin som vart bruka först aa sist i ein eller annan form. For dyr var det ei mengd med medisinske raader
33 Det veit ~~eg~~ lite om. Venteleg flaskor!
34 Eg har ikkje haurt det. Men det er truleg.
35 Veit ikkje om at det finds slike kjeldor her.
36 Har ikkje haurt det.
37 Eg veit om at doktoren beordra Brennevin for tuberkulöse. Men bere i smaa mengder.
38 Veit ikkje aa nemne nokkon slik.
39 Dei ha serskjelle tenger til aa trekke tender. Om serskjelle kniva veit eg ikkje.
40 Kan eg ikkje fortel nokko om.

15639

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

41 Eg veit ikkje om nokko slikt. Tru ellest det var sjeldan dei bruka kniv eller anna instrument

42 Jau aarelating og kopping var mykje vanleg. Likeeins vart det bruka „Iglar" Han far vart „Igla" mot ei slögg rygg som han gjekk med. Kan ikkje huske om han vart likar. Det var omkring 1885.

43 Ti aarelating ha dei ein liten gjenstand dei kalla for „Snepperl" Skapt som ei bitte lita öks og lynande kvass. Det gav denne Snepperten eit knepp med fingran soa han hogg hol poa blodaara han vart stilla imot. Kopping var ikkje full soa einfelt. Snepperten vart bruka da og men poa ein annan moate. Da soa var det spissen av eit ku-horn til oa suge blodet ut.

44 Ja dem var kjöpt poa apokket.

45 Eg har hørt at somme stemde blodet. Men det var ikkje spesielle bygdedoktra-men folk som ha ein sergjevna.

46 Ja det kunde vel vera at ein bygdedoktor var flinkare i somt, eller anna. Men noar ein lem var av led laut ein aat led = dokter. Det er ein sergjevna som somme har, om dem alder har lert nokko. Ellest er dem evna arveleg. I Meldala er ei slik slekt. Da mang ein skabasiös tur har vorre leke dit fraa Hemna fø i tida.

47 Vil tru slekt vart nedlest. Men veit det ikkje sikkert.

48 Ja medistkrine har eg hørt om noar slike kara vart henta.

C Lekjebøker

49 Det tru eg di fleste ha.

50 Det er uvanleg aa svara poa.

15639

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

51 Eg er vill sikker poa at ingen av
dem som opererte som bygdedoktorar i
Hemna, ikkje kunde andre sprog hell
sit eige morsmoal!
52 Veit ingenting om dette.
53 Kan ikkje svara poa dette. Har aldri
høirt dette nemnt. Enda ein av desse
bygdedoktrane, aa slett ikkje den ringa-
ste av dem, Jon Jösteinsen Holsmo var
vor neraste granne der eg vokse oppe poa
Stéan i Hemne. Han döde kring 1908.

15639

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING